

Варкентин, та світською владою, яку відстоював Корніс. Він зауважує, що насправді вирішувалося питання, чи може держава втручатися у справи менонітських приходів, і що справа Варкентина проливає світло на еволюцію політичного життя у менонітських громадах Півдня України в першій половині XIX ст.

Микола Крилов у своїй доповіді “Розвиток малонаселених форм розселення менонітів на території Бердянського та Мелітопольського повітів” прозвітував про комплекс історико-географічних досліджень, які відтворюють історію виникнення і точне місцезнаходження менонітських хуторів, економій, маєтків, промислових селищ тощо. На матеріалах ЦДІА (Санкт-Петербург) і Державного архіву Запорізької області описано понад 30 таких хуторів Акимівського і Мелітопольського районів Запорізької області та Іванівського району Херсонської області, які на сьогодні зникли або злилися з іншими населеними пунктами. За результатами експедиції складена карта розташування уцілілих менонітських споруд і цвинтарів.

Наприкінці конференції відбулася дискусія “за круглим столом”, присвячена темі “Історія менонітів в Україні як ключ до розуміння найважливіших проблем радянської історії”.

К.С. Лях

ЧЕТВЕРТІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ, ПРИСВЯЧЕНІ ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА Д.П. ПОЙДИ

Вже кілька десятиліть на історичному факультеті Дніпропетровського національного університету, який незабаром відсвяткує своє 85-річчя, існує наукова школа істориків-аграрників. Започаткував її наш земляк, відомий український історик-аграрник, доктор історичних наук, професор, заслужений працівник вищої школи України Дмитро Павлович Пойда (1908–1992), який був одним з провідних фахівців аграрної історії України пореформеної пори, авторитетним ученим, що більшу частину свого життя віддав науковим студіям, присвяченим вивченню соціально-економічних і політичних аспектів розвитку українського села, пошукам нових форм і методів дослідницької роботи, висвітленню складних питань вітчизняної історії XIX – початку XX століть.

Вшановуючи пам'ять відомого українського науковця, колектив кафедри російської історії ДНУ у 1993 р. започаткував проведення наукових читань, присвячених дослідженню маловідомих проблем аграрної історії України та Росії. Такі читання на історичному факультеті ДНУ були проведені восени 1995 та 1998 рр. Кожного разу вони викликали неабиякий інтерес наукової громадськості Придніпров'я та України в цілому, оскільки серед їх учасників було чимало відомих у нашій державі вчених, які вивчають аграрну історію як українців, так і сусідніх з ними народів.

22 листопада 2002 р. історичний факультет ДНУ зустрічав гостей, що прибули для участі у чергових, IV наукових читаннях з питань аграрної історії України і Росії, організованих вдячними учнями на пошану пам'яті свого Вчителя. В роботі наукових читань взяли участь близько 40 істориків-аграрників і фахівців інших профілів історичної науки, які представляли Дніпропетровськ, Донецьк, Запоріжжя, Ізмаїл, Кривий Ріг, Черкаси, Чернігів та інші міста і регіони України. Серед учасників читань було 5 докторів історичних наук та професорів, понад 20 кандидатів наук і доцентів, аспіранти, молоді науковці та краєзнавці.

Наукові читання відкрив декан історичного факультету ДНУ проф. **С.І.Світленко**. У своєму вступному слові він привітав учасників читань, познайомив з історією їх проведення на факультеті, розповів про головні здобутки історичної науки в ДНУ за останні роки, наголосивши, що історики мають нести відповідальність за стан своєї науки, а відтак звертати пильну увагу як на пошук можливості усвідомлення і висвітлення реальних фактів і подій історії, так і на розробку та вдосконалення механізму їх пізнання.

На пленарному засіданні були заслухані доповіді проректора ДНУ, завідувача кафедри російської історії проф. **В.В.Іваненка** “Д.П.Пойда та формування пріоритетних напрямків історичних досліджень у Дніпропетровському національному університеті”, доц. **Г.М.Виноградова** “Відносини козацтва та селянства у ході Української національної революції XVII століття: нові методологічні аспекти проблеми” (Дніпропетровськ), проф. **С.І.Світленка** “Селянство в історіософських поглядах діячів українського національного руху 60–80-х років XIX ст.” (Дніпропетровськ), доц. **Г.Г.Кривчика** “Міркування стосовно діалектики, а також принципів і методів історичного дослідження (на прикладі дослідження аграрно-селянського питання)” (Дніпропетровськ), проф. **А.Г.Болебруха** “Селянське питання доби феодалізму в сучасній історіографії” (Дніпропетровськ).

У своїй доповіді проф. В.В.Іваненко охарактеризував науковий шлях професора Д.П.Пойди та його внесок в українську історіографію, наголосив на тому, що головними рисами його наукової діяльності незмінно були чесність, об’єктивність, незалежність від будь-яких ідеологічних впливів та політичної кон’юнктури, розповів про традиції і головні етапи розвитку наукової школи істориків-аграрників, основи якої були закладені Д.П.Пойдою, а продовжені науковими студіями його учнів.

Доц. Г.М.Виноградов, спираючись на досягнення новітньої вітчизняної історіографії, охарактеризував особливості далеко не таких простих, як це зображалося багатьма поколіннями українських істориків, відносин між селянством і козацтвом у добу національно-визвольних змагань українського народу під проводом Б.Хмельницького в середині XVII ст., відзначив їх складність і суперечливість та підкреслив необхідність залучення до наукового обігу нових джерельних комплексів, вивчення яких допоможе остаточно позбутися стереотипів минулого.

Проф. С.І.Світленко присвятив свій виступ питанням історіософської спадщини таких видатних представників українського національного руху у XIX столітті, як М.Костомаров, П.Куліш, М.Драгоманов та ін. Він звернув увагу на спорідненість і різницю у їх підходах до вирішення селянського питання, на традиції визвольної боротьби українців, закладені практичною і теоретичною діяльністю цих непересічних українських мислителів.

Доц. Г.Г.Кривчик виклав свої міркування стосовно сучасного розуміння складної діалектики, основоположних принципів і методів історичного дослідження аграрних проблем історії України за радянської доби. За його словами, методичний інструментарій дослідження аграрно-селянського питання в Україні повинен бути оновлений і включати в себе найновіші методи і прийоми, на які багата сучасна історична наука.

У доповіді проф. А.Г.Болебруха головний акцент було зроблено на пошуках сучасними вітчизняними і російськими вченими нових підходів до вивчення аграрної проблематики як у навчальній літературі, так і у суто наукових дослідженнях.

Робота наукових читань проходила у двох секціях. На засіданні першої “Джерелознавчі, історіографічні та методологічні проблеми вивчення аграрної історії” (керівник – доц. **В.Д.Мирончук** (ДНУ)) були заслухані доповіді та повідомлення доц. **Т.А.Чуднової** та **В.Д.Мирончука** “Д.П.Пойда, З.М.Куніна: біля витоків історичного факультету” (Дніпропетровськ), проф. **В.О.Пірка** і аспірантки **І.В.Бондаренко** “Аграрна історія Правобережної України на сторінках топографічних та камеральних описів XVIII – початку XIX ст.” (Донецьк), доц. **М.А.Руднєва** “Позиція російських консерваторів з “селянського питання” перед “судом” ліберально-радикальної історіографії (Сторінками ювілейного шеститомника “Велика реформа”)", доц. **О.Л.Тупиці** “Особливості джерельної бази історико-публіцистичних досліджень Р.Коваля з історії селянського повстанства на початку 1920-х років”, доц. **Ю.А.Свяця** “Статистичні джерела до вивчення соціально-економічних процесів у селянському господарстві України у роки непу” (усі – Дніпропетровськ), дослідників

О.В.Герасименко “Вивчення масового селянського руху 1861-1904 рр. в Україні у 20–30-х роках ХХ століття” (Чернігів), **А.Ю.Шевченка** “Аграрні питання історії України у творчості М.Н.Петровського” (Дніпропетровськ) та **С.Б.Козорога** “Документи до вивчення колективізації в національних районах Півдня України” (Дніпропетровськ).

Учасники дискусії, яка розгорнулася, відзначали необхідність проведення більш інтенсивної роботи з вивчення великих джерельних комплексів, подальшої розробки теоретичних проблем джерелознавства і історіографії аграрної історії України, створення узагальнюючих праць, які увібрали б у себе новітні досягнення методології історичної науки, що можуть бути використані при розробці питань історії поземельних відносин в Україні, масових селянських рухів, історіографічної персоналістики аграрної історії тощо.

На засіданні другої секції – “Аграрна історія як об’єкт історичних досліджень” (керівник – проф. **А.І.Голуб** (ДНУ)) виступили доц. **Т.Д.Липовська** – “Особливості розвитку селянського господарства на Лівобережній Україні напередодні реформи 1861 р.” (Дніпропетровськ), доц. **А.І.Лохматова** – “Участь органів сільського самоврядування у сімейних розподілах селян південної України другої половини ХІХ ст.” (Запоріжжя), доц. **Я.В.Бойко** – “Землеробський відхід селянства на Південь України (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)” (Черкаси), доц. **В.М.Шевченко** – “Колективна земельна власність Півдня України на початку ХХ ст.” (Чернігів), доценти **О.В.Михайлюк** – “Деякі особливості менталітету українського селянства в передреволюційний період (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)”, **М.Я.Білан** – “Нові підходи в оцінці П.Столипіна та аграрної реформи 1906–1916 років”, **Д.В.Архирейський** – “Поняття “отаманщина” в контексті досліджень Української революції 1917–1921 рр.”, **Н.А.Ковальова** – “Трансформація общинних зв’язків в українському селі під час революції і громадянської війни 1917–1921 рр. (На матеріалах Катеринославської губернії)”, **О.Ф.Нікілєв** – “Нетрадиційні форми інтелектуалізації управлінських ланок колгоспного виробництва України першої половини 50-х – першої половини 60-х років ХХ ст.: сподівання і роздуми” (усі – Дніпропетровськ), доц. **Н.Р.Романець** – “Голод 1932–1933 рр. очима українського селянства” (Кривий Ріг). Важливі питання, пов’язані з історією підготовки і проведення аграрної реформи П.Столипіна, німецького і менонітського землеволодіння в Україні, участі українського селянства у громадянській війні та відбудові народного господарства республіки в роки непу, селянського самоврядування, колгоспного будівництва в Україні та створення водосховищ Дніпровського гідрокасаду, соціальних змін на селі наприкінці ХХ століття порушувались у повідомленнях молодих дослідників **О.В.Овдіна**, **Ю.В.Берестеня**, **О.Є.Логінової** (усі – Дніпропетровськ), **І.Г.Верховцевої** (Ізмаїл), **В.П.Бурмаги**, **І.В.Іщенко**, **О.А.Кузнєцова** (усі – Дніпропетровськ), **Н.В.Горло** (Запоріжжя) та ін. Перспективи аграрного співробітництва України і Німеччини у сучасних умовах розглянули у своєму повідомленні дніпропетровські науковці – доценти **В.С.Аліференко** та **С.Г.Руденко**.

У своїх виступах учені одностайно підкреслювали, що й нині дослідження в царині аграрної історії ще не стали пріоритетним напрямком вітчизняної історичної науки, оскільки вони вимагають скрупульозності і об’єктивності у підходах до питань, що вивчаються, залучення та опрацювання дослідниками значних джерельних масивів, робота з якими неможлива без широкого застосування комп’ютерної техніки, сучасних методів обробки інформації тощо. Важливим аспектом розвитку досліджень аграрної історії України є, на думку присутніх, осмислення й узагальнення всього цінного, що було накопичено істориками-аграрниками у минулому, що у поєднанні з новими досягненнями історичної науки сприятиме науковому обґрунтуванню конкретних шляхів підвищення ефективності здійснення комплексної програми розвитку села з урахуванням сучасних процесів докорінної перебудови аграрного сектору в Україні.

Підбиваючи підсумки наукових читань, проф. **В.В.Іваненко** наголосив на необхідності продовження практики регулярного проведення подібних наукових заходів та запевнив присутніх, що організатори читань докладуть максимум зусиль до того, щоб у майбутньому подібні читання стали ще більш представницькими і ще більше розширили географію їх учасників.

Відрадно, що наприкінці 2002 року результати роботи наукових читань були опубліковані.

А.І. Голуб

ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ “ТЕОРЕТИЧНА СПАДЩИНА МИКОЛИ МІХНОВСЬКОГО І ДМИТРА ДОНЦОВА В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ”

19–21 вересня 2003 р. у м. Мелітополі відбулася Всеукраїнська наукова конференція, організована і проведена Мелітопольським державним педагогічним університетом за допомоги вчених Запорізького державного університету та деяких інших вищих навчальних закладів. Конференція була присвячена 130-річчю з дня народження М.І.Міхновського та 120-річному ювілею Д.І.Донцова – теоретиків українського націоналізму, видатних політичних діячів минулого століття. У конференції взяли участь науковці з 19 вищих навчальних закладів і науково-дослідницьких установ Бердянська, Донецька, Дніпропетровська, Запоріжжя, Ірпеня, Києва, Кіровограда, Мелітополя, Сімферополя, Харкова, у тому числі Таврійської державної агротехнічної академії, місцевих філій Відкритого міжнародного Університету розвитку людини “Україна”, Донецького університету внутрішніх справ, Таврійського національного університету ім. В.І.Вернадського та ін. Загалом з доповідями та повідомленнями виступило 58 чол., з яких 7 докторів наук, 32 кандидати наук.

Конференцію відкрив і вів завідувач кафедри історії МДПУ, кандидат історичних наук, доцент *В.В.Гудзь*. Вітальне слово учасникам заходу виголосив голова оргкомітету конференції, ректор МДПУ, заслужений діяч освіти України, професор *І.П.Аносов*.

На пленарному засіданні було заслухано 8 доповідей. Першим виступив доктор історичних наук, декан історичного факультету Запорізького державного університету, професор *Ф.Г.Турченко*. Його доповідь “Життя і світогляд Миколи Міхновського” була присвячена аналізу процесу формування світогляду М.Міхновського і його взаємин в українських політичних колах. Доповідач зауважив, що хоча останнім часом постать засновника першої у підросійській Україні української партії привернула увагу багатьох дослідників, вони, за браком джерел, у розумінні феномену Миколи Міхновського загалом не змогли піднятися вище емігрантської історіографії 20-х – 60-х років минулого століття. Ф.Г.Турченко, скориставшись архівними даними, не лише встановив дату народження М.Міхновського, а й прослідкував особливості становлення його світогляду, зокрема, національної самосвідомості, у дитячі та юнацькі роки. Виявлено деякі нові обставини у стосунках М.Міхновського з М.Грушевським, І.Франком, Лесею Українкою. Показано також актуальність більшості ідей, викладених у “Самостійній Україні” М.Міхновського для свого часу у нинішньої України.

Наступний виступ доктора філософських наук, професора Київського університету туризму, економіки і права *М.В.Цюрупи* “Д.Донцов – представник інтегрального націоналізму: ідеї і сучасність” стосувався характеристики засадничих національних ідей Д.Донцова та їх співвідношення із загальнолюдськими цінностями. Показано позитивне значення націоналістичних ідей Д.Донцова для пробудження української національної свідомості і визвольного руху у Західній Україні. Підкреслено важливість сучасного осмислення світоглядних і політичних позицій Д.Донцова і М.Міхновського і впровадження багатьох їх ідей в навчальний процес та політичну практику.